

Конституційна юстиція як гарант забезпечення належної кримінально-правової охорони прав і свобод людини

М. Колос

суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук,
доцент, заслужений юрист України

У статті розкриваються проблеми кримінально-правового регулювання та охорони прав і свобод людини в Україні, обґрунтовуються шляхи їх ефективного попередження й усунення існуючими та перспективними (апробованими у європейських державах) засобами конституційної юстиції. Зроблено висновок про необхідність внесення відповідних доповнень до чинного конституційного законодавства України.

Ключові слова: Конституція України, Конституційний Суд України, порушення прав і свобод, конституційне звернення, конституційне подання, конституційна скарга, неконституційність.

Права і свободи людини, зокрема ті, що закріплені у Розділі II Конституції України (далі — Конституція), системно охороняються положеннями адміністративного, трудового, цивільного та інших галузей законодавства. Проте найбільш суворі види юридичної відповідальності передбачені законодавцем у Кримінальному кодексі України.

Досвід застосування правоохоронними органами і судами кримінально-правового законодавства на сучасному етапі розвитку української державності дає підстави стверджувати, що суспільство, намагаючись захистити себе нормами названої галузі права від злочинних посягань, постійно перебуває під загрозою неправильного розуміння їх змісту слідчими, прокурорами, суддями та іншими суб'єктами правових відносин. Це трапляється тому, що текст кримінально-правових законів інколи має очевидні помилки або, що найгірше, не відповідає положенням Основного Закону України. Це вимагає глибокого наукового аналізу причин таких явищ, їх усунення законодавчим шляхом, а в окремих випадках — радикального застосування засобів конституційної юстиції для вилучення неконституційних елементів кримінально-правових актів з правового поля.

Актуальність дослідження підтверджується ступенем нерозкритості теми. Адаже на сучасному етапі розвитку української кримінально-правової та конституційної науки немає жодної фундаментальної наукової роботи, у якій комплексно досліджувалися б проблеми співвідношення кримінально-правового законодавства й Конституції.

Певним аспектам предмета нашого дослідження в Україні приділяють увагу такі вчені-криміналісти, як П. Андрушко, Ю. Баулін, В. Грищук, С. Лихова, активно проводить дисертаційне дослідження на тему «Кримінальна відповідальність у правових позиціях Конституційного Суду України» Г. Карелова. У Російській Федерації нещодавно вийшло друком цікаве монографічне дослідження А. Єлінського на тему: «Проблемы уголовного права в конституционном измерении» (Москва, 2012). Автор цієї статті також звертався до окремих питань

формулювання змісту кримінально-правових норм та їх відповідності Конституції¹.

Метою цієї статті є привернення уваги законодавця та інших зацікавлених осіб до проблем якості кримінально-правових законів та наявних і можливих перспективних шляхів їх поліпшення.

Згідно з Конституцією до повноважень Конституційного Суду України (далі — КСУ) — єдиного в державі органу конституційної юрисдикції — належить ухвалення рішень у справах щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, офіційне тлумачення Конституції і законів України, надання висновків про відповідність Конституції чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до парламенту для надання згоди на їх обов'язковість, а також щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції.

Водночас першочерговим завданням Кримінального кодексу України (далі — Кодекс) є забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, зокрема й тих, що закріплені в Конституції, від злочинних посягань. Це вбачається, наприклад, зі статей 1, 109–119, 157–163 Кодексу. Вважаємо, що системний аналіз усіх правових положень названого кримінально-правового акта дає достатні підстави стверджувати про охорону ним Конституції в цілому. У разі вчинення злочинів його правові положення матеріалізуються у динамічні форми рішень судів загальної юрисдикції (вироки, ухвали тощо), якими винуваті особи притягуються до кримінальної відповідальності, отримуючи за своє протиправне діяння відповідний вид і міру покарання.

Що стосується КСУ, то за 15 років своєї діяльності (1997–2012 роки) він розглянув 1278 справ, на підставі яких ухвалив 1176 актів (92%), у тому числі 23 висновки (1,9%) та 281 рішення (23,8%). Суб'єкти права на конституційні подання та конституційні звернення порушували питання стосовно вирішення проблем кримінально-правового характеру лише у 37 справах (2,9% від загальної кількості), у яких було прийнято 1 висновок (2,7%) та 6 рішень (16,2%)². Проте соціальна цінність правових позицій, вироблених КСУ у цих справах, полягає у тому, що вони дали поштовх до глибинних гуманістичних змін у галузі українського кримінального права.

До таких насамперед належить Рішення КСУ від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі про смертну кару, яким визнано неконституційними положення статей 24, 58, 59, 60, 93, 190¹ Кодексу 1960 року³.

¹ Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) : моногр. : [у 2 т.] / М. І. Колос. — К. ; Острог, 2011. — Т. 1 : Освіта, наука, законодавство. — С. 304–311; Колос М. І. Кримінально-правова політика в Україні: окремі проблеми та шляхи їх вирішення // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 грудня 2012 року) / за ред. О. М. Рудневої. — К. : НІДС, 2013. — С. 116–120.

² Дані емпіричних досліджень доповідача.

³ Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190¹ Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид

Здійснюючи конституційний контроль цих положень, КСУ обґрунтовано сформулював низку правових позицій стосовно основного природного права людини — права на життя. Він виокремив ключові положення, вказавши, що це право є невід’ємним, невідчужуваним та непорушним, а відтак належить людині від народження і захищається державою; за змістом положень частини другої статті 22 Конституції держава, з одного боку, має обов’язок гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з іншого — утримуватись від прийняття будь-яких актів, що призводили б до скасування конституційних прав і свобод; смертна кара як вид покарання суперечить статті 28 Конституції, відповідно до якої ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; невід’ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність. Як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані (пункти 3, 6 мотивувальної частини Рішення).

Додатково КСУ обґрунтував гуманістичне спрямування заміни смертної кари довічним позбавленням волі в Рішенні від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховної Ради України та конституційним зверненням громадянина Савчука М. М. про офіційне тлумачення положень Кодексу 1960 року та низки інших законів¹.

У пункті 6 мотивувальної частини цього акта зазначено, що довічне позбавлення волі є менш суворим видом покарання порівняно зі смертною карою, тому що при його застосуванні забезпечується невід’ємне право на життя людини, яка вчинила особливо тяжкий злочин; засуджений до довічного позбавлення волі має можливість заміни названого покарання актом помилування на позбавлення волі на певний строк; особам, засудженим до довічного позбавлення волі, забезпечується можливість мати соціальні зв’язки у межах, визначених законом. Більше того, у разі виявлення підстав для перегляду справи існує реальна можливість для реабілітації особи, засудженої до довічного позбавлення волі, що виключається після виконання смертної кари².

покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / відп. ред. П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — Кн. 1. — С. 497–503.

¹ Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв’язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки / упоряд. К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко ; відп. ред. А. С. Головін. — К. : Логос, 2012. — Кн. 11. — С. 18–27.

² Автор статті є співавтором наведених положень.

Не менш суспільно важливим у забезпеченні кримінально-правової охорони прав і свобод людини є Рішення КСУ від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції положень статті 69 Кодексу 2001 року¹.

У цьому акті Суд сформулював фундаментальні філософсько-правові позиції, спрямовані на удосконалення застосування кримінально-правових покарань шляхом реалізації принципу верховенства права, закріпленого в частині першій статті 8 Конституції. Зокрема, він визначив: верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності; право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим ним культурним рівнем. Справедливість — одна з основних засад права — є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права; справедливість проявляється у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілей законодавця і засобів, що обираються для їх досягнення; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Справедливе застосування норм права передусім означає недискримінаційний підхід, неупередженість; адекватність покарання ступеню тяжкості злочину випливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на свободу, які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією; закон не може ставити у більш несприятливе становище винних осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, порівняно з винними особами, які вчинили більш тяжкі злочини; згідно з принципом індивідуалізації юридичної відповідальності при призначенні покарання суд має враховувати обставини справи (як ті, що обтяжують, так і ті, що пом'якшують покарання) щодо всіх осіб незалежно від ступеня тяжкості вчиненого злочину.

Ці правові позиції стали основою для визнання положень частини першої статті 69 Кодексу неконституційними в частині, що унеможлиблювала призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Особливе значення у сфері охорони прав і свобод людини Міжнародним кримінальним судом має Висновок КСУ від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 (справа про Римський Статут)².

¹ Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2004 / відпов. ред. П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Кн. 5. — С. 311–320.

² Висновок КСУ у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / відп. ред. П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — Кн. 2. — С. 466–476.

Перевіривши конституційне подання Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції системи положень Статуту Міжнародного кримінального суду, який підлягав внесенню до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість для нашої держави, КСУ дійшов висновку, що названий Статут не відповідає Конституції лише в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1, за якими «Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кримінальної юстиції».

Положення пункту 1 статті 89 (передача осіб Міжнародному кримінальному суду), пункту 1 статті 9 (уповноваження Асамблеї держав-учасниць визначати елементи злочинів та вносити до них поправки), статей 23, 77 (визначення покарань), підпункту «а» пункту 1 статті 103 (поширення на громадян України дії законів іншої держави під час відбування покарання) цього Статуту та інші його положення, що стали предметом конституційного контролю, визнані такими, що не суперечать вимогам Основного Закону України.

Привертає увагу те, що значній кількості суб'єктів конституційних звернень (подань) КСУ відмовив у відкритті провадження. Зокрема, за досліджуваний період він ухвалив 721 відмовну ухвалу, що становить 61,3% загальної кількості прийнятих актів. Водночас у матеріалах кримінально-правового характеру відмовні ухвали становили 28 одиниць або 3,9%. З них у 19 матеріалах (67,8%) було відмовлено у відкритті провадження на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» через невідповідність конституційних подань і конституційних звернень вимогам, передбаченим Конституцією¹. Це свідчить про те, що автори клопотань не дотримали лише формальних вимог до змісту документів, визначених у статтях 39, 42 названого галузевого Закону, і при повторному зверненні такі матеріали можуть бути розглянуті по суті. Крім того, певна частина цих звернень має елементарні ознаки, характерні для конституційних скарг, у яких, як правило, йдеться про неконституційність застосованих до них законів тощо. Проте конституційна скарга як форма звернення громадянина до КСУ поки що не закріплена в Конституції та Законі України «Про Конституційний Суд України».

Вважаємо, що Конституційна Асамблея, яка нині працює над новою редакцією Основного Закону України, повинна запропонувати українському суспільству консолідовану редакцію положень, що унормовують інститут конституційної скарги. Науково обґрунтовані пропозиції щодо цього неодноразово оприлюднювалися українськими вченими².

На нашу думку, введення у правове поле України інституту конституційної скарги принесе українському суспільству значні вигоди. Адже кожна зацікавлена

¹ Дані емпіричних досліджень автора статті.

² Колос М. И. Оптимизация средств конституционной защиты прав и свобод граждан в Украине // Роль Конституционного Суда в реализации конституционных прав и свобод граждан: материалы междунар. конф. (г. Минск, 22 сентября 2009 г.) / Германский фонд международного правового сотрудничества. — Минск : Амалфея, 2010. — С. 37–50; Проблемы та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні : моногр. / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. — К. : Атіка-Н, 2010. — 108 с.; Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : моногр. / М. М. Гультай. — Х. : Право, 2013. — 424 с.

особа матиме змогу особисто, без будь-якого стороннього посередництва (Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, сорока п'яти народних депутатів тощо), на підставі статті 55 Конституції звертатися до КСУ зі скаргою про застосування щодо неї нормативного акта, який не відповідає Основному Закону держави. Таким чином буде розширено межі доступу до конституційного правосуддя значної частини українського народу, який згідно зі статтею 5 Конституції є єдиним джерелом влади, а отже, має право реально впливати на якість законів та інших нормативно-правових актів.

Варто зазначити, що загрози правам і свободам людини, закладеним у положення чинного Кодексу, немало. Одним із прикладів, що підтверджує їх наявність, є стаття 43 Кодексу, в якій законодавець, на нашу думку, необґрунтовано надав значні преференції службовим особам та учасникам організованих злочинних груп і злочинних організацій, так званим конфідентам, які вчинили протиправні дії під час виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності названих угруповань. Цим законом було повністю виключено можливість застосування до осіб, які виконували таке завдання, кримінального покарання у виді довічного позбавлення волі, заборонено судам призначати зазначеній категорії осіб покарання у виді позбавлення волі на строк, більший ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого конкретним законом за реально вчинений злочин. Крім того, визначивши злочини, за вчинення яких дозволено притягувати таких працівників до кримінальної відповідальності, законодавець повністю виключив можливість покарання їх за вчинення злочинів певного рівня класифікації, а саме:

а) невеликої тяжкості, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м'яке покарання;

б) середньої тяжкості, за які в законі визначено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років;

в) тяжкі умисні — не пов'язані із завданням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків (частина третя статті 185, частина третя статті 186, частина третя статті 190 Кодексу);

г) тяжкі необережні (частина друга статті 276 Кодексу);

г) особливо тяжкі необережні (частина третя статті 276 Кодексу).

Крім того, якщо звернути увагу на систему інших норм кримінального законодавства України, на підставі яких можливе звільнення особи від покарання та його відбування, наприклад заміна покарання на більш м'яке, пом'якшення призначеного покарання, застосування амністії чи помилування, то виявиться, що покарання виконавців спеціального завдання, які вчинили злочини, незабаром після його призначення фактично стає пустим формальним актом (статті 74–87 Кодексу), що не призводить ні до справедливого покарання злочинця, ні до його виправлення.

Такий стан правового регулювання і кримінально-правової охорони суспільних відносин, на нашу думку, не відповідає нормам Конституції, згідно з якими кожен громадянин України повинен дбати про забезпечення прав і свобод людини, прагнути розвивати і зміцнювати правову державу, усвідомлювати свою відповідальність за дотримання Конституції (Преамбула); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною

цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність, оскільки утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3); органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (стаття 6); в Україні визнається і діє принцип верховенства права, Конституція має найвищу юридичну силу, а закони й інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції та мають відповідати їй (стаття 8); конституційні права і свободи в державі гарантуються і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод (стаття 22); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (стаття 24); кожна людина має невід'ємне право на життя, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, обов'язок держави — захищати життя людини (стаття 27); кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність (стаття 29).

Зазначені положення Конституції не можуть скасовуватися або обмежуватися законами. Інші конституційні права і свободи людини, зокрема право на життя, здоров'я, особисту недоторканність, не можуть не лише скасовуватися, а й обмежуватися навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 64).

Вважаємо, що у жодному разі не можна нехтувати вказаними конституційними цінностями під час проведення дуже важливих, але все ж таки локальних правоохоронних операцій щодо викриття і припинення діяльності злочинних угруповань, а тим більше унормовуючи діяльність правоохоронних органів та їх службових осіб і конфідентів. Адже працівники цих органів — службові особи. Вони зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції). Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність правоохоронних органів, не дозволяють службовим особам або іншим громадянам, з якими вони співпрацюють під час виконання спеціальних завдань, вчиняти злочини або інші протиправні дії. У зв'язку з цим вважаємо зовсім неприйнятною частину другу статті 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» в редакції новітнього Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінально-процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року № 4652, у якій зазначено: «Учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, якщо він у процесі оперативного-розшукової діяльності, досудового розслідування чи судового провадження сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним чи юридичним особам або державі»¹.

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4652 // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 21. — Ст. 208.

Крім того, КСУ у раніше проаналізованій нами справі про призначення судом більш м'якого покарання (Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004) зазначив, що принцип рівності всіх громадян перед законом — конституційна гарантія правового статусу особи, що поширюється, зокрема, на призначення кримінального покарання. Притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності не лише означає рівність усіх осіб перед законом, а й передбачає встановлення в законі єдиних засад для застосування такої відповідальності.

Потрібно також пам'ятати, що не менш важливими у системі регулювання суспільних відносин є правила моралі як одна із форм суспільної свідомості, що регулює поведінку людини в усіх сферах суспільного життя. Її норми не схвалюють врятування життя однієї особи, навіть якщо це життя оперативного працівника або конфідента, нехтуючи життям і здоров'ям інших людей, наприклад потерпілих, захоплених у заручники злочинною організацією.

На нашу думку, усунення проблем, закладених у змісті статті 43 Кодексу, має бути невідкладним. Одним з найбільш правильних шляхів їх вирішення було б скасування законодавцем цієї статті в цілому. Її функції у механізмі правового регулювання кримінальної відповідальності оперативних працівників, які виконують спеціальні завдання в організованих групах і злочинних організаціях, повною мірою можуть виконувати стаття 36 («Необхідна оборона»), стаття 39 («Крайня необхідність»), стаття 40 («Фізичний чи психічний примус») Кодексу та інші норми.

Обґрунтовану тривогу викликає також зміст статті 381¹ Кодексу, якою встановлено кримінально-правову відповідальність слідчого за систематичне невиконання поточних вказівок прокурора. Із цієї норми не зовсім зрозуміло, що таке «письмова вказівка прокурора»: чи це більше двох окремих процесуальних актів, викладених у письмовій формі, що мають визначені у законі реквізити з описом у кожному з них змісту однієї керівної настанови прокурора, яку він вимагає виконати, чи це один такий акт, але з описом у ньому трьох і більше вказівок прокурора, яких слідчий умисно не виконує. Також не можна визначити, чи умисне невиконання слідчим трьох і більше вказівок прокурора, за які він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, має відбутися в межах одного або більше двох окремих кримінальних проваджень.

Крім того, законодавець, надавши слідчому й прокурору дискретне право приймати процесуальні рішення у письмовій формі не лише тоді, коли це визначено у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі — КПК), «а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне» (частина третя статті 110 КПК), наділив у цій частині дуже широкими повноваженнями прокурора та значно розширив обсяг правового поля, що підлягатиме кримінально-правовій охороні статтею 381¹ Кодексу, зокрема й завдяки тим письмовим вказівкам прокурора, які він може давати з суб'єктивних мотивів, незалежно від їх публічної, приватної чи правової цінності, що у практичній діяльності буває нерідко.

Якщо погодитися з логікою законодавця в частині криміналізації бездіяльності слідчого, визначеної у статті 381¹ Кодексу, то виникає непослідовність, яка полягає в тому, що аналогічно не охороняються у кримінально-правовому порядку «письмові вказівки керівника органу досудового розслідування», які він дає тому самому слідчому (пункт 3 частини другої статті 39 КПК), адже за змістом вони можуть бути навіть важливішими ніж ті, що дає прокурор. У законі не перед-

бачено також кримінальної відповідальності прокурора за надання необґрунтованих письмових вказівок слідчому або невиконання вказівок прокурора вищого рівня щодо строків вчинення процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень. І це при тому, що бездіяльність прокурора є не менш соціально шкідливою, ніж невиконання слідчим його письмових вказівок.

Наведене дає підстави стверджувати, що стаття 381¹ Кодексу через правову невизначеність і непередбачуваність, на нашу думку, не відповідає вимогам принципу верховенства права. Її реальне застосування призведе до залишення посад найбільш кваліфікованими слідчими, а також до відмови від них молодими, ще не зовсім досвідченими спеціалістами, оскільки ризик бути притягнутими до кримінальної відповідальності за статтею 381¹ Кодексу лише за формальними ознаками є достатньо високим.

Дані про визнання КСУ неконституційними низки положень Кодексу, а також наявність у цьому акті чинних норм, що викликають сумнів у їх відповідності Конституції, що може призвести при їх застосуванні до завдання непоправної шкоди правам і свободам людини, спонукають нас до таких висновків і пропозицій:

1) сучасні засоби конституційної юстиції є важливим спеціальним юридичним інструментом гарантування в Україні прав і свобод людини, зокрема тих, що мають статус основоположних і охороняються положеннями Кодексу;

2) беручи до уваги особливості методу регулювання і охорони кримінально-правовими законами суспільних відносин, за недосконалого формулювання правових норм їх суб'єктам може бути завдано інколи непоправної шкоди, що спонукає до введення в Україні додаткових засобів конституційного контролю, апробованих органами конституційної юстиції багатьох європейських держав, а саме:

— наділення КСУ повноваженнями давати на підставі конституційного подання Президента України висновки про відповідність Конституції України кримінально-правових законів, прийнятих Верховною Радою України і поданих на підпис глави держави;

— наділення КСУ повноваженням вирішувати питання про відповідність Конституції України законів та інших актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, що були застосовані до фізичних і юридичних осіб, які, на їхню думку, мають ознаки неконституційності, з приводу чого названі суб'єкти повинні наділятися правом подавати конституційну скаргу до КСУ.

Колос М. И. Конституционная юстиция как гарант обеспечения надлежащей уголовно-правовой охраны прав и свобод человека. В статье раскрываются проблемы уголовно-правового регулирования и охраны прав и свобод человека в Украине, обосновываются пути их эффективного предупреждения и устранения существующими и перспективными (апробированными в европейских государствах) средствами конституционной юстиции. Сделан вывод о необходимости внесения соответствующих дополнений в действующее конституционное законодательство Украины.

Ключевые слова: Конституция Украины, Конституционный Суд Украины, нарушение прав и свобод, конституционное обращение, конституционное представление, конституционная жалоба, неконституционность.

Kolos M. The constitutional justice as the guarantor of the proper criminal and legal protection of human rights and freedoms. *The article deals with the problems of criminal and legal regulation and protection of human rights and freedoms in Ukraine; the ways of their effective prevention and elimination by existing and prospective (approved in the European countries) means of constitutional justice are substantiated. A conclusion on the necessity of introducing appropriate amendments to the effective constitutional legislation in Ukraine is made.*

Key words: *the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine, violation of human rights and freedoms, constitutional appeal, constitutional petition, constitutional complaint, unconstitutionality.*